

תנו למכללות להתקדם!

המועצה להשכלה גבוהה כמכשיר בידי האוניברסיטאות לחסימת המכללות / ד"ר בועז סנג'רו *

המהפכה שחולל שר החינוך לשעבר פרופ' אמנון רובינשטיין לפני כעשור, הביאה להקמת מכללות חדשות רבות, חלקן אקדמיות ובעלות רמות גבוהות של הוראה ומחקר. מכללות אלה הביאו את ההשכלה גם לפריפריה. מהפכה זו פסחה על הרכב המועצה להשכלה גבוהה (להלן: המל"ג), שבה עדיין שולטות האוניברסיטאות ביד רמה. לפני כשנתיים ניסתה שרת החינוך לימור לבנת להביא לכך שהמציאות תשתקף גם בהרכב המל"ג. האוניברסיטאות יצאו למלחמת חורמה כנגד נסיון זה להקטנת העיוות הגדול בייצוג. זאת כשכבר כמחצית מהסטודנטים בישראל למדו במכללות ובמוסדות המוכרים האחרים שאינם אוניברסיטאות, אך רק שני נציגים יצגו אותם במועצה בת שני תריסרים של חברים (8% בלבד!). זהו גם חלק מההסבר לכך שבתקציב המדינה נמצא מקום כמעט אך ורק לאוניברסיטאות (בערך פי עשרה מהתקציב למוסדות האחרים, שבהם, כאמור, לומדים כמחצית מכלל התלמידים).

הגם שמספר הסטודנטים אינו המפתח היחיד לחלוקת המשאבים הרצויה, לא מתקבל על הדעת לבטלו לחלוטין, כמשתקף בנתונים דלעיל. נכון שבינתיים רק באוניברסיטאות מתקיימים גם לימודים לתואר שלישי, ונכון שהאוניברסיטאות עוסקות גם בתחומים שבהן המכללות אינן עוסקות כיום, ואף אני מסכים שיש להביא נתונים אלה בחשבון בעת קבלת ההחלטות וחלוקת התקציב. אך בהחלט לא נכון שרק באוניברסיטאות מתקיים מחקר אקדמי. כך, למשל, בתחום המשפטי – אותו אני מכיר מקרוב – מרצי המכללות תורמים תרומה משמעותית למחקר ולכתיבה האקדמית, בין היתר בפרסומם של ספרים ומאמרים רבים, בעלי רמה גבוהה מאד, הן בארץ והן בחו"ל.

במאמר מוסגר אציין, כמי שמכיר מקרוב הן אוניברסיטאות והן מכללות ולימד בשני סוגי המוסדות, כי באוניברסיטאות מושם הדגש אך ורק על המחקר, עד כי מוזנחת ההוראה. לא אחת ממשוך מרצה להורות שנים הרבה, עד לגיל הפרישה, גם אם קיימות אינדיקציות ברורות לכך שרמת ההוראה שלו אינה גבוהה. יש לזכור כי האוניברסיטה אינה רק מוסד מחקר, אלא אף מוסד הוראה, המקנה השכלה לתלמידיו.

עתה, כשנתיים לאחר נצחונן של האוניברסיטאות במאבק על הרכב המל"ג, נפנו האוניברסיטאות – תוך שמימוש במל"ג ככלי בידיהן – לקצור פירות נוספים של נצחון זה. כוונתי ל"החלטת המועצה להשכלה גבוהה (מס' 356/10) מיום 4.11.03 בענין הניהול האקדמי של המכללות האקדמיות". מדובר בשורה ארוכה של תכתיבים של המל"ג המופנים אל המכללות האקדמיות והעוסקים בגופים האקדמיים של המכללות (מועצה, דיקן, ועדות שונות), באופן

* הכותב הוא מרצה בכיר וראש החטיבה למשפט פלילי וקרימינולוגיה במכללה האקדמית למשפטים (רמת-גן). הרשימה משקפת את עמדתו האישית.

המינוי של חברי גופים אלה, הרכבם, הכשירות לכהן בהם, בנוהלי העלאה בדרגה, נשיאה בתארים אקדמיים, ועוד.

ממסמך זה, בעל החזות המכובדת, מהדהדים תופי המלחמה שהכריזו האוניברסיטאות על המכללות, על התקדמותן ועל עצמאותן. מילות המפתח להבנת המסמך הן כוח, שליטה, דיכוי והנצחת השליטה. כך, למשל, נקבע בהנחיות המל"ג כי במועצה האקדמית של מכללה ישבו 12 עד 40 חברים, שמהם רק שני נציגים של סגל המרצים בדרגת דוקטור – המהווה, כידוע, את חוט השדרה ואת רובו של הסגל האקדמי. יתר חברי המועצה יהיו פרופסורים מן האוניברסיטאות, שלא זו בלבד שאינם מכירים היטב את המכללות, אלא אף צפויים להקלע לניגוד עניינים חריף בין היותם חברי סגל ובעלי תפקידים באוניברסיטאות (הרואות את המכללות כמתחרות בהן) לבין היותם חברי המועצות של המכללות.

דוגמא נוספת לאופיים של הכללים החדשים היא הדרישה שבראש המכללה יעמוד דוקא פרופסור. זאת כאשר באוניברסיטאות כיהנו לא פעם דוקטורים כדיקנים. בעיה זו מתחדדת במכללות קטנות שבהן מתקיימים לימודים בתחום אחד בלבד, כגון משפטים. שם נעלמת ההבחנה בין דיקן לבין ראש מוסד, ומונצחת השליטה של האוניברסיטאות במכללות.

יש לזכור כי המכללות עודן צעירות. טרם צמחו בהן פרופסורים (ומכיוון שלפי כללי המל"ג השליטה במתן התארים המתקדמים היא בידי האוניברסיטאות באמצעות המל"ג – ספק אם בעשורים הקרובים יוכלו לצמוח במכללות פרופסורים רבים). הנה כי כן, במסווה של טעמים ענייניים משיגות האוניברסיטאות שליטה חזקה במכללות.

אלא שהפרופסורים מן האוניברסיטאות היושבים במל"ג לא הסתפקו בשליטה בשנים הקרובות, אלא התאוו לשליטה ארוכת טווח. לפיכך קבעו כי אפילו לכשִׁמְצָא פרופסור מהמכללה שיכהן כדיקן, אם יהיה הוא "רק" בדרגה של "פרופסור חבר" לא יוכל לשבת בראש המועצה האקדמית של המכללה, אלא יהיה עליו להכפיף ראשו ולהושיב מעליו – כראש המועצה – "פרופסור מן המניין" ממוסד אחר (אוניברסיטה, כמובן). מכיוון שרכישת תואר זה צפויה לארוך עשרות שנים (במיוחד כשהמועמד הוא מרצה במכללה והגוף המאשר את קבלת הדרגה מורכב מפרופסורים באוניברסיטה), משכילים חברי המל"ג להשיג באמצעות כללים רודניים אלה שליטה במכללות שתונצח עשרות שנים בעתיד(!).

עד כאן יכולים הקוראים לטעות ולחשוב שגם אם כללי המל"ג אינם נחמדים, הרי שנקבעו בסמכות. ולא היא! בסעיף 15 לחוק המועצה להשכלה גבוהה קבע המחוקק (הכנסת, ולא האוניברסיטאות) כך:

"מוסד אקדמי מוכר הוא בן חורין לכלכל ענייניו האקדמיים והמנהליים, במסגרת תקציבו, כטוב בעיניו. בסעיף זה, "עניינים אקדמיים ומנהליים" – לרבות קביעת תכנית מחקר והוראה, מינוי

רשויות המוסד, מינוי מורים והעלאתם בדרגה,
קביעת שיטת הוראה ולימוד, וכל פעולה מדעית,
חינוכית או משקית אחרת".

בשתי מילים: חופש אקדמי. נראה שהאוניברסיטאות, שתמיד שמרו בקנאות על החופש האקדמי שלהן, אינן יכולות לסבול חופש אקדמי שנתן המחוקק גם ל"מוסד מוכר" שאינו אוניברסיטה. תכליתו של סעיף 15 לחוק היא למנוע מגורמים חיצוניים (לרבות המל"ג ולרבות האוניברסיטאות באמצעות המל"ג) להתערב בענייניו האקדמיים והניהוליים של מוסד אקדמי מוכר. לפיכך ברור כי בהתיימרותה לקבוע את הכללים החדשים חרגה המל"ג מסמכותה.

לפנינו גם ניגוד עניינים בין תפקיד המל"ג לבין עניינם האישי של הפרופסורים החברים במל"ג להבטיח לעצמם ולחבריהם מן האוניברסיטאות ("חבר מביא חבר") תפקידי ניהול במכללות האקדמיות. אין זה סוד שפרופסורים מן האוניברסיטאות מרוויחים משכורות גבוהות מאד (ומדי) במכללות. בנוסף, לפנינו ניגוד עניינים בין תפקיד המל"ג לבין האינטרסים של האוניברסיטאות, השואפות לשלוט (באמצעות הפרופסורים המכהנים במל"ג) במוסדות החדשים ולמנוע תחרות.

תקצר היריעה מלעמוד על כל הפגמים המצטופפים בכללים החדשים של המל"ג. מדובר, בין היתר, גם בפגיעה בחופש העיסוק ובחופש האקדמי של חברי הסגל האקדמי של המכללות; באי סבירות קיצונית; ובחוסר מידתיות. למעשה, אין קשר אמיתי בין הכללים החדשים לבין שמירה על רמה אקדמית גבוהה. נראה שמדובר בכללים להבטחת השליטה וה"גויבים" של הפרופסורים מהאוניברסיטאות המתחזים לכללים של שמירה על רמה אקדמית במכללות.

ניתן להחזיק בדעות שונות באשר למהפכה שיזם פרופ' רובינשטיין. להערכתי היא טובה וחיונית, אך קיימות בענין זה גם הערכות שונות. אלא מאי? משקמו המכללות והפכו למציאות, ומשמלמדות הן ציבור כה גדול של סטודנטים (כמחצית מכלל הסטודנטים!), יש לאפשר להן להתקדם, ובשלב ראשון לשחררן מחיבוק הדב (הרעבתן) שמעניקות להן האוניברסיטאות.

ד"ר בועז סנג'רו*

* הכותב הוא מרצה בכיר וראש החטיבה למשפט פלילי וקרימינולוגיה במכללה האקדמית למשפטים (רמת-גן). הרשימה משקפת את עמדתו האישית.